

L'home que vivia en un arxiu

Lluís Cerveró i Gomis (València 1902-1983), va passar hores i hores durant més de quaranta anys en els arxius més importants de la ciutat de València: el del Regne, el de la Catedral, el del Patriarca... Buscava i buscava en un afany desmesurat per conèixer més i més sobre la història valenciana. Els Borja eren el seu tema favorit i qualsevol investigador sabia que a València, el seu contacte havia de ser Cerveró.

Lluís Cerveró va nèixer al carrer del Trinquet Cavallers de la ciutat de València l'any 1902 al si d'una família benestant de propietaris agrícoles. Era el segon de sis germans i l'entorn, tant familiar com social, li va permetre tenir una infantesa molt tranquil·la. Començà els estudis en el col·legi dels jesuïtes –on va conèixer un biòleg eminent, el pare Sala, amb qui sempre mantindria una bona amistat– i després va entrar en la facultat de Dret de la Universitat de València. El seu expedient acadèmic era bo i, tot i que la seua vocació no era l'ensenyament, durant els últims anys de la República va fer algunes classes en la facultat.

La guerra civil va sotraguejar aquell entorn de manera dramàtica i la família es va mudar a la vila de Torís (Ribera Alta) on posseïa una gran finca que el govern republicà havia expropiat. Al final de la contesa va retornar a València, a un pis de la plaça de la Reina, ja casat amb Carmen de Miquel Saavedra, de qui tindria cinc fills: M^a. Carmen, Marisa, Amparo, Luis i Javier. La família havia recuperat la propietat de la finca agrícola i Cerveró es va dedicar durant uns quants anys amb molta intensitat a administrar-la: el lligam amb la Universitat s'havia trencat definitivament. La finca era una gran propietat dedicada, entre altres conreus, al raïm per a vi i a les oliveres. Calia, doncs, supervisar tots els processos, des de la recol·lecció fins a l'emmagatzemament i la transformació en vi i oli.

Cap als anys quaranta, però, es va produir un fet que transformaria la seua vida i el permetria dedicar-se a l'activitat que, al capdavant, seria la seua gran passió: la investigació documental. L'Instituto Nacional de Colonización es va interessar per la finca dels Cerveró a Torís; la família la va vendre i va invertir part del capital en l'explotació de cítrics, especialment a Cullera, població d'on provenien els Cerveró. Els cítrics, aleshores en clara expansió, eren més fàcils d'administrar i la dona i els fills

majors de Cerveró ajudaven molt a l'hora de gestionar els negocis. Lluís Cerveró, doncs, tenia un dels béns més preats: el temps.

Ja era un home fet, amb quaranta anys i una família formada. Sovintejava la tertúlia de la cafeteria Lara, on es trobava amb algun periodista, metges i altres professionals liberals i mantenia obertes les inquietuds intel·lectuals de la seua joventut. Els seus fills, Amparo i Luis, no recorden exactament quan es va produir el primer contacte amb els arxius valencians, però calculen que degué ser al voltant dels anys quaranta i que el primer fons documental que li va interessar va ser el de la catedral de València. Sense ser una persona molt religiosa, Cerveró era catòlic i tenia bons amics capellans o frares. L'arxiver de la Catedral n'era un i ell l'endinsà en aquell univers de papers relligats, testimonis muts i eloqüents alhora de la història.

A partir d'aquell moment, Cerveró començà a descobrir, visitar i conèixer els arxius històrics que podia trobar a la ciutat. En aquella època, pels anys quaranta, el seu interès resultava més que excèntric. Les facultats d'història es limitaven a repetir la història oficial –amb un clar predomini de la historiografia castellana transformada en història imperial i inevitable– i els documents, les fonts, no interessaven a ningú. Lluís Cerveró, doncs, es trobava quasi a soles. Sense ningú amb qui estudiar, sense companyia per a les seues recerques, no va tenir més remei que formar-se de manera autodidacta, començar a estudiar paleografia, per a poder llegir aquells textos antics, i, també, refrescar el llatí que havia après durant la carrera.

Una calavera al convent. Absolutament seduït per tot el que anava trobant, Cerveró tenia un interès ampli, definit de manera molt vaga al voltant dels temes valencians. Com els seus fills indiquen, "li interessava tot". A poc a poc es va convertir en un personatge

conegut i estimat en tots els arxius. El de la Catedral, el del Patriarca i el del Regne eren els que més visitava. Passava hores i hores, llegint i rellegint els volums i confeccionant un increïble fons documental amb més de 200.000 fitxes. Les fitxes, en principi fetes a mà i posteriorment a màquina, estan escrites sobre els suports més peculiars. Incansable reciclador, Cerveró podia usar per a fitxar qualsevol paper, des del sobre d'una carta bancària fins al dibuix d'algun dels seus fills. El seu tarannà tranquil, la seua constància i la seua afabilitat van contribuir a fer-lo un personatge "entranyable" amb la reputació de ser el millor coneixedor dels arxius de la ciutat. Els seus treballs de genealogia, sobre les més importants famílies valencianes, el van fer relativament popular i moltes persones desitjoses de conèixer les seues arrels se li van adreçar. El seu fill Luis recorda l'anècdota que va protagonitzar un home de Saragossa que buscava els seus avantpassats valencians. Cerveró, després de buscar exhaustivament, va trobar que la família d'aquell home estava emparentada amb un dels darrers senyors àrabs de València, que s'havia convertit al cristianisme. Entusiasmada per la troballa, Lluís Cerveró arribà fins i tot a localitzar on havia estat soterrat aquell il·lustre avantpassat: en el convent de la Puritat, un dels més antics convents de clausura de la ciutat. Davant la insistència d'aquell home per visitar la tomba del parent fins aleshores desconegut, Cerveró, que tenia bona relació amb les monges, va concertar una visita. Però les religioses no anaven a trencar el seu vot de clausura i quan l'estudiós i el seu client van arribar al convent, van trobar que les monges giraven el torn que els amaga dels visitants i per allí apareixia una autèntica calavera. Sembla que, venent la primera impressió, el descendent es va abraçar amb tendresa a aquell munt d'ossos.

Lluís Cerveró, amb la seua esposa, Carmen de Miquel Saavedra.

En altres ocasions, les seues recerques donaven resultats inesperats, com en el cas d'aquella altra persona que, interessada a saber si la seua família era noble, es va trobar que un dels seus antecessors havia estat condemnat a galeres per diverses malifetes.

A poc a poc, Cerveró aconseguia una reputació limitada, perquè quasi ningú no investigava, però sòlida. La visita als arxius es va convertir en la seua activitat principal. Trobar algun document especial o descobrir una informació desconeguda l'omplia de satisfacció. En ocasions arribava més somrient del normal a dinar, i pronunciava la frase: "he trobat un *documentet*"; la família sabia aleshores que estaria alegre durant un bon temps per la troballa d'alguna cosa inesperada. El seu fill recorda que un dels temes que més satisfacció li va donar va ser el descobriment de molta informació sobre la vida i les circumstàncies de Joanot Martorell, l'autor del *Tirant lo Blanc*. A mesura que s'endinsava en la seua biografia, plena de problemes legals, de picabaralles d'honor i de bregues i conflictes, s'adonava més i més de com l'obra reflectia ben bé el tarannà del seu autor. L'arxiu del Regne de València, el més important dels que es conserven a la ciutat, conté

sobretot documentació de tipus notarial: judicis, morts, herències, contractes... i, per tant, un personatge amb problemes legals és molt més fàcilment identificable.

La seua família el recorda amable, content i molt feliç amb les seues ocupacions: havia aconseguit dedicar-se al que més li agradava. Generalment callat, resultava molt seductor quan començava a parlar dels seus treballs. El seu fill Luis encara recorda com el va deixar ben astorat quan li va explicar els diferents sous que cobraven els botxins de la ciutat, segons els treballs a fer, ja fóra retallar una orelleta o fer un servei complet... i definitiu.

Cal mirar el context. Buscant informació de les famílies valencianes més importants, era inevitable que topetara més d'una vegada amb informacions relatives a la família Borja. Començaren a apassionar-li. Molt sovint comentava en família les extraordinàries circumstàncies que envoltaven la més influent família valenciana de tota la història. La seua filla Amparo trobava molt estranyes totes aquelles històries de papes que tenien fills o es veien involucrats en embolics sentimentals ben curiosos: "En aquella època tan estricta, amb una educació ben tancada i rigorosa, aquelles històries resultaven molt estranyes. Mon pare, que tenia un tarannà molt liberal sempre em deia el mateix: "Cal mirar les coses en el seu context". Entenia perfectament que eren altres temps i altres circumstàncies i no s'escandalitzava ni opinava, ell només volia saber i, tal com deia insistentment, "anar a les fonts".

La seua dedicació als Borja es va anar fent més i més intensa i acabà essent el centre dels seus treballs. Sense deixar d'investigar altres temàtiques, l'apassionant família el va seduir definitivament i una bona part del seu arxiu de fitxes hi està dedicada. La seua dedicació va fer que durant els anys cinquanta, el pare

Miquel Batllori, que des de Barcelona i el Vaticà investigava amb una cura i una precisió fins a aquell moment desconegudes la realitat de la saga dels Borja, entrarà en contacte amb ell. Els arxius valencians no podien comparar-se amb els que es troben a Roma, però sens dubte podien proporcionar un gran informació complementària sobre la part de la família que va romandre en terres valencianes i sobre les possessions i els càrrecs que Alfons (Calixt III), Roderic (Alexandre VI), Cèsar o sant Francesc de Borja van tenir en el Regne de València. El pare Batllori va encarregar a Cerveró les recerques que necessitava i aquest es va convertir en el seu home a València. Batllori anava sovint a València i passava alguns dies amb la família discutint amb Cerveró les seues descobertes.

Cerveró no era viatger. Els seus arxius ho eren tot i per això, i quasi sempre per motius relacionats amb el patrimoni familiar, era molt estrany que es moguera fora del que ell anomenava "el seu triangle": Cullera, València, Torís. La riuada del Túria de l'any 1957 el va sorprendre en la capital. La família vivia en un casalot del carrer Aparisi i Guijarro, on més tard s'instal·laria la seu de la més important i influent associació cívico-cultural de la capital: Lo Rat Penat. Encara sobre la façana, una placa recorda l'alçària que va assolir l'aigua, molt per damunt del metre. Enmig de la funesta nit, Cerveró, sorprès en roba interior, baixava a l'entresol per recuperar tants llibres com fóra possible mentre l'aigua creixia i creixia. En va salvar molts, però uns altres quedaren allí submergits o fets malbé. Els mesos següents, el seu treball a l'arxiu es va alentir pel temps que passava assecant i netejant els volums d'on havia recollit tan precioses informacions.

El treball de Cerveró era sobretot la localització d'informació. Molt amablement, solia cedir les seues fitxes a alguns dels pocs investigadors de l'època. Conscient que no posseïa una formació acadèmica com a historiador, mai no va voler llançar-se a opinar o defensar tesis de qualsevol classe. Per això, Cer-

Un moment de la vida familiar de Cerveró, en la primera comunió d'un dels seus fills.

veró va trigar molt a publicar cap llibre i només ho va fer en l'any 1964, amb una compilació d'informacions sobre pintors valencians medievals, de molts dels quals no es coneixia res fins a aquell moment, publicada pel Centre de Cultura Valenciana, una activa institució cultural que depenia de la Diputació Provincial.

En la portada del llibre, Cerveró apareix ja com a membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. El seu prestigi havia arribat a la capital catalana, on alguns historiadors de la literatura catalana s'havien posat en contacte amb ell per tal d'encomanar-li recerques documentals. Un d'ells va ser Martí de Riquer, que cita moltes vegades Cerveró en els volums de la seua *Història de la Literatura Catalana* i que va insistir per tal que el valencià fóra admès com a membre de l'acadèmia de Barcelona.

Cerveró va trencar mínimament el seu aïllament valencià per viatjar a Saragossa i assistir a un Congrés d'Història del Regne d'Aragó, però va ser una ocasió única. València i els seus arxius eren el seu món i allí va escometre el seu projecte més important: la transcripció del *Llibre del repartiment*. El llibre, que recull les cessions de terres que Jaume I va fent a mesura que conquesta les terres valencianes, és una peça bàsica de la historiografia valenciana. Amb l'ajut d'historiadors i altres investigadors, es va publicar durant els anys 70 i va ser

una fita clau en el coneixement i la divulgació de la història valenciana.

Fumador de pipa —i també de calique-nyos—, però sempre sense engolir-se el fum, Lluís Cerveró era un home de constitució saludable que va conservar la lucidesa fins al darrer moment. De jove havia estat un bon esportista, va quedar segon en una de les edicions de la popular travessia nadant del port de València, i durant tota la seua existència va continuar fent bons passejos cada dia, entre sa casa i els arxius. Un poc de vi en cada menjar, un bon apetit que no va perdre mai, i la felicitat i tranquil·litat que li proporcionava saber que es dedicava a allò que més li agradava van ser les claus de la seua longevitat i la bonhomia que sempre li acompanyà. Només en els últims anys de sa vida, quan la seua dona va emmalaltir greument, el color del seu món es va enfosquir. La filla recorda que rebujava, de manera tranquil·la però ferma, abandonar sa casa. "D'una manera o una altra —comenta— s'excusava i sempre acabava dient que no podia deixar sols els seus llibres. No se'n volia separar. Era molt feliç amb els fills i els néts, però no volia estar lluny de la seua biblioteca".

Lluís Cerveró va morir a vuitanta-un anys, només quaranta-cinc dies després de la mort de la seua dona. Esperava només tenir un poc més de temps per veure publicada la seua "Genealogia social i econòmica dels Borja". No va ser així, però potser molt prompte els historiadors d'arreu del món sí que la podran veure. Fins a l'últim moment va conservar la lucidesa i poques setmanes abans comentava al seu fill que a la seua edat ja només podia passar cinc o sis horetetes en els arxius... L'arxiu del col·legi del Patriarca conserva la seua màquina d'escriure i l'arxiver comenta com Cerveró pujava i baixava entre volums i prestatges. Amb ell ha desaparegut un estil d'investigador, curios i infatigable, modificat per l'especialització i les noves tècniques de recerca. Ningú superarà les hores de feina que Lluís Cerveró passà entre documents de la nostra història.

Jordi Sebastià